

Hegedűfűgák színekbe szedett szövedéke

Ábrahám Márta és Dukay Barnabás Bach-titkokról, zenén túli mondandóról

Forradalmian új megközelítéssel, minden hanggal elszámolni tudó analízissel elemzi Ábrahám Márta hegedűművész és Dukay Barnabás zeneszerző, zeneakadémiai tanár Bach három szólóhegedű-fűgáját, s a színes hangjegyeket is használó, szólamonként rétegelt kottaképek segítik a művek megtanulását, elemzését, megszólaltatását. A sorozat első két kötete, amelyekben témajegyzék, ábrák, magyarázatok ugyancsak helyet kaptak, már elérhető, a tervek szerint hamarosan a harmadik fűga kottájának kiadása is napvilágot lát. A szerzőpáros úgy véli, aki tanulmányozza különleges kottaikat, nem csupán a fűgákat fogja másképp előadni, minden más zeneműre is másképp tekint majd, és sajátjává válhat ez az elemző, a kompozíciós technikát és a transzcendens vonulatot egyaránt vizsgáló gondolkodás.

Ábrahám Márta, Dukay Barnabás és Eveline Meier az új fűgakötettel. Forrás: Zeneakadémia

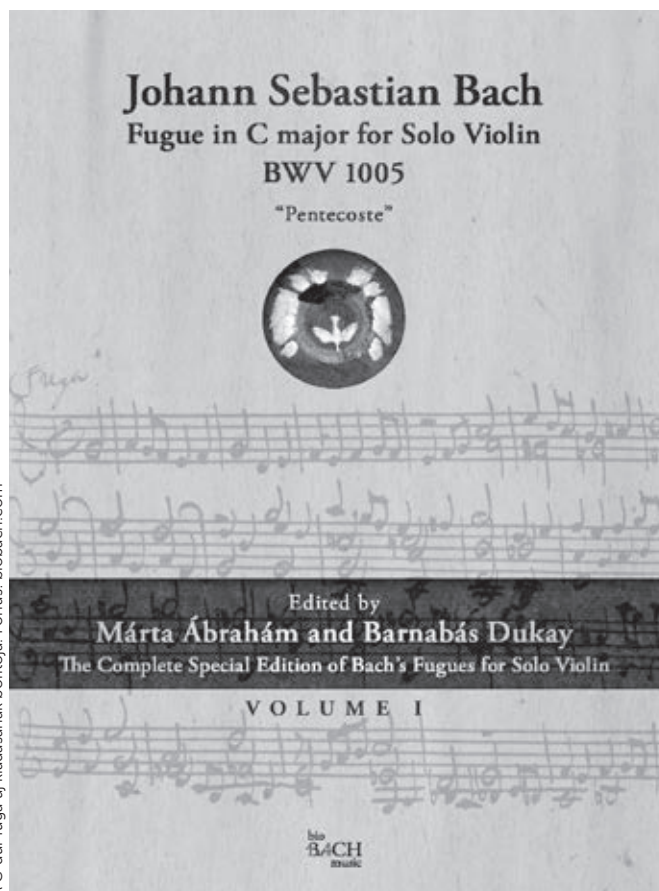
Tavaly jelent meg az első fűgaelemzés-kottájuk, a C-dúr hegedűfűga (BWV 1005), amelyben – ahogy elöszavában írja – „káoszból rendet teremtenek”. Milyen visszajelzések érkeztek eddig?

Ábrahám Márta: Az egyik növendékem a diplomakoncertjén éppen a g-moll fűgát adta elő, s ő azt mondta, e nélkül a kotta nélkül sokkal nehezebb lett volna megbirkózni a mű tanulásával. Arról nem is beszélve, hogy milyen mélyen hatott a játékára a belső összefüggések felismerése. Nagyon jók eddig a reakciók, a szakmánk régi tartozását törlesztettük ezekkel az oktatási célra készített kiadványokkal, korábban ugyanis nem léteztek elemzések Bach hegedűfűgáiról, de más segédanyagot sem lehetett találni. A nemzetközi sajtó is felfigyelt a munkánkra, két hete jelent meg a rangos londoni *The Strad Magazine*-ban egy nagyon figyelemre-méltó és méltató könyvértékelés. A kották egyik legcsodálatosabb elemének a színeket tartom, hiszen a vizualitás univerzális nyelv, így nem kell száraz, hosszú elemzéseken átrágni magukat a tanároknak, diákoknak. A színeknek köszönhetően a témák kiemelkednek a zenei szövetből, átláthatóbbak a darabon belüli összefüggések. Hozzá kell tennem, annyira újszerű a megközelítésünk, hogy idő kell ahhoz, hogy megértsék, megemésszék, és felfedezzék az előnyeit. Sokkal komplexebb gondolkodást igényel, és nagyobb igényeket támaszt az előadással szemben is. Jó néhány évnek kell eltelnie, míg ez a fajta hozzáállás, látásmód elterjed, és valóban a hétköznapi tanulás részévé válik. Mindenesetre elindultunk az úton. A három fűgából kettő már megjelent, és szinte készen van a harmadik is.

Mindez azzal kezdődött, hogy kilenc esztendővel ezelőtt ellátogatott Dukay Barnabáshoz, egykori zeneakadémiai tanárához, hogy segítséget kérjen Bach Chaconne-jához...

ÁM: Nem találtam a darabhoz a kulcsot, és nagyon zavart a művek megközelítését és előadását jellemző általános igénytelenség.

Dukay Barnabás: 2012-ben kezdtünk el közösen a *Chaconne*-on, az abban rejlő összefüggések láncolatán dolgozni. Bach kapcsán ugyanis fontos felidézni azt, amikor a zeneszerző Berlinben járt Nagy Frigyesnél, s ezen a látogatáson természetesen improvizált a porosz király egyik témájára. A jelenlévő nagykövetek között akadt, aki jelentést készített az előadásról, s azt írta: „amint megkapta a témát, azt ott helyben, tudós módon kidolgozta.” Ebből is látszik, hogy a fűga nem egy érzelmi műfaj, szigorú működési szabályai, struktúrái vannak. Bach korában nem léteztek még zeneiskolák. Muzsikusról muzikusra hagyományozódott az előadásmód titka. De abban a pillanatban, amikor megjelent a szervezett zeneoktatás, mindez eltűnt a homályban, hiszen csak az általános szabályokat tanították, ezeket a rejtett összefüggéseket már nem. Bach tényleg tudós módon alkotta műveit, olyan szellemi műveleteket végez a darabjaiban, amelyek elképesztőek. Annak is oka van például, hogy az egy-

A C-dúr fűga új kiadásának borítója. Forrás: biobach.com

szólamú hegedűre írott fűgákba is három szólalmot komponált...

Ábrahám Márta ki is osztotta az egyes szólalmokat három növendékének, akik egyszerre szólaltatták meg.

DB: Ez az előadásmód mutatja meg magát a zeneszerzői ideát. Mindez megfigyelhető a csellónál is, az ugyancsak egyszólamú hangszerre Bach négy szólalmot írt. Az előadók számára nagy kérdés, hogy a négy szólalmú akkordokat miként lehet megszólaltatni egyetlen instrumentummal.

ÁM: Áldozatokat kell hozni az interpretáció során, és nem is az a cél, hogy a három vagy a négy szólalm egy időben megszólaljon. Mindez inkább a prioritásokat jelzi. És arról se feledkezzünk el, hogy bizonyos tempó fölött sok hang elvész, ezért elsősorban nem virtuozításra, hanem sokkal inkább a mondandóra kell helyezni a hangsúlyt. Ezek szakrális darabok. Ebből is látható, mennyi kérdést vet fel egyetlen mű is, ezekkel szembesültem, amikor elkezdtünk a *Chaconne*-on dolgozni, és kerestük a válaszokat. Az évek során még egy tagja lett a kutatócsoportunknak, egy korábbi növendékem, Eveline Meier svájci hegedűművész. Ő szintén részt vesz az elemző munkában, és a kiadványok különleges kottagrafikáit készíti. Habár a kutatásra és a publikálásra minimális támogatást kaptunk, a kilenc éve tartó fanatikus munkát saját tudásvágyunk hajtja. Rengeteg időt emészt fel...

Ábrahám Márta. Forrás: Ábrahám Márta – archív

DB: ...de szerencsére szeretünk Bach zenéjével foglalkozni.

Olyannyira, hogy önt még a zenészpályára is Bach ösztönözte, hiszen akkor döntötte el, hogy muzikus és zeneszerző lesz, amikor tizenkét évesen meghallotta a rádióban Bach D-dúr szvitjét...

DB: Ha nem így történik, akkor egészen másképp alakult volna az életem. Fiatalkoromtól rengeteget foglalkoztam Bach művészetével, így szívesen vállaltam Mártával a munkát. A *Chaconne*-elemzésből született aztán négy évvel ezelőtt a *Részletek az örökkévalóságból* című kötet, majd dolgoztunk tovább a három hegedűfuga és a csellófuga kottáinak a kiadásán.

AM: A közös munka során szükség volt az én hegedűstudásomra is, hiszen az arpeggiókban például Bach csak az akkordokat írta ki, a hangokat nem, ezt rábízta az előadóra, ezért az arpeggio felbontások hangjainak precíz elrendezésekor hegedűtechnikai szempontokat is figyelembe vettünk, hogy eldönthessük az ideális csoportosítást. Tanár úrral kiegészítették egymást a tudásunk, s új részleteket világított meg mindkettőnk számára. Ahogy elkészült az elemzésünk, áttanultam a *Chaconne*-t, hiszen olyan felfedezéseket tettünk, ami miatt változtatnom kellett a darab előadói koncepcióján, sőt még a technikámon is. Bach első hangszere az orgona volt, amely nagyon polifon és harmóniadús, viszont a hegedű dallamhangszer, ezért a legszebb hangokat csak akkor lehet kicsalni belőle, ha vokális hangzásra törekszünk.

DB: Mártának született egy remek megközelítése, amely szerint a hegedű négy húrját fogjuk fel úgy, mint négy szólamát egy kórusnak: szoprán, alt, tenor, basszus. Így már színeket lehetett gondolkodni.

AM: Sok idő telt el, amíg rájöttem, hogy Bach nemcsak a zeneszerzői bravúr miatt írt fűgákat hegedűre, hanem azért is, mert ezek a művek nagyon jól szólnak hegedűn. S mivel a fő törekvésem mindig az, hogy az interpretációim hűek legyenek a darab szellemiségéhez, ezért hangonként szétszedtük a műveket, hogy lássuk, mi hová tartozik, és kitűnjön a szerkezet. Sajnos a hagyományos kottákban, amelyekben minden hang fekete, ezek a belső összefüggések nem ilyen könnyen átláthatók, ráadásul nagyon sűrű is a kottakép. Bach fantasztikusan sok zeneszerzői eljárást alkalmaz, fordításokat, tükrözéseket, és mindig meg lehet találni a keretet is, amelybe bele vannak ágyazva a téma hangjai. Épp ezért rengeteget kottáztunk, minden szólamot kiírtunk külön sorba, mint egy partitúrát, így jól látszanak a zenei összefüggések és kölcsönhatások a szólamok zenei anyagai között.

Gondolom, ezáltal már ránézésre világosabbá válik a zeneszerzői szándék is.

DB: Öröletes összefüggésekre bukkantunk. Akadt közülük, ami számomra is meglepő volt, pedig amikor húsz évvel ezelőtt a Tanárképzőbe kerültem, akkor kezdtem el a *g-moll fűgát* elemezni, ami a zeneszerzői virtuozitásának elképesztő foka, szintén egyszólamú hangszerezen valószínűleg meg három szólamú formai szerkezetet. Azért is örülök a Mártával való munkának, mert hiába foglalkozom ilyen sok éve Bach művészetével, magamtól sosem kezdtem volna bele könyvírásba, kottakiadásba. Jól kiegészítjük egymást.

AM: Mielőtt nekikezdünk volna az elemzéseknek, végigjártam a könyvtárakat, átpásztáztam az internetet, leveleztünk Bach-kutatókkal, és mindenhol az derült ki, csak a művek történetéről és az interpretációkról léteznek ugyan források, de nem elemezték a darabokat. S ahogy dolgoztunk, egyre jobban láttam, mekkora szükség van arra, hogy az oktatásban Bach arra a polcra kerüljön, ahová tartozik. Magával ragadott az intellektuális mondandója a kompozícióinak. Az összefüggések között akadnak egyszerűek, roppant elvontak is, és vannak, amelyek még előttünk is rejtve maradtak. Törjük azonban rajta a fejünket...

DB: Ami miatt nem lesz könnyű Bachot az öt megillető helyre juttatni, az az, hogy nehéz megváltoztatni az emberi gondolkodást, a berögződött rutint. Sok időbe fog telni, hogy az új szempontok alapján tanulják meg és adják elő a műveit.

Ábrahám Márta példája azért azt mutatja, hogy át lehet tanulni az új elvek alapján is ezeket a darabokat.

AM: Igaz, de hozzá kell tennem, gyötrelmes folyamat volt. Épp ezért a növendékeim most már a zeneszerző rendezőelveinek a felismerésével tanulják a műveket. A ma jellemző interpretáció ugyanis egy globális tévedés eredménye. Bach halála után eltelt 150 év, és amikor előkerültek a darabjai, Joachim József volt az első hegedűs, aki fel is

vett a repertoárjára ezekből néhányat. Ő azonban teljesen a kor szellemét követve, virtuóz előadási darabként kezelte a Bach-kompozíciókat. S mivel fontos szereplője volt a nemzetközi zenei életnek, jelentős hegedűiskolát is alapított, az általa alkalmazott játékmód került be a 19. század végén, 20. század elején a köztudatba. Így alakult ki a Bach-hagyomány – ami valójában romantikus – és ez öröklődik a mai napig tanárról diákra. Ezen sem ártana változtatni végre! De optimista vagyok e téren, és azt gondolom, hogy a most felnövő generációnak óriási lehetőséget jelent, hogy a mi módszerünk alapján sajátítsa el és mutassa be ezeket a

darabokat. Ha ugyanis a szokásos kottafejtenger helyett egy vizuálisan tagolt és áttekinthető kottaképet látunk, akkor minden világos lesz. A színekkel térképszerűen mutatjuk be, mire érdemes figyelni.

Ezek szerint a koloritok egyfajta vezérmotívumokat mutatnak.

DB: Nem hordoznak abban az értelemben intellektuális információt, mint Wagnernél. Viszont nagyon sok spirituális tartalmat rejtenek.

ÁM: A három szólószónata beépíthető a templomi liturgiába. Az általunk végigelemzett fűgák: a Karácsony, a Nagyhét és a Pünkösöd. Mindegyik szerkezete hasonlítható egy prédikációhoz is. Elhangzik a vezérige, amit aztán a lelkész elkezd magyarázni. Ahogy már említettem, szakrális a műfaj és a mondandó egyaránt. Ebben az értelemben a fűgák zenei prédikációk. Az előadásuk során éppen ezért nemcsak a virtuozításra, hanem a mögötte rejlő tartalomra is figyelni kell, s ehhez át kell formálni a saját gondolkodásunkat. Nem könnyű, de rengeteget lehet a darabokkal fejlődni.

Ezek szerint a kották abban is segítenek, hogy a muzikusok megértsék a zenén túli, transzcendens tartalmakat?

AM: Úgy vélem, azok igen, akik kellően nyitottak erre. Az aranymetszés pontok nem minden esetben fontosak. Viszont ahol a szerkezet felépítése indokolttá teszi, ott mindig jelentős pillanatokot találunk. Pontosan megfigyelhető például, hogyan ábrázolja Bach Jézus születésének pillanatát a *g-moll fűgában*. S ha mindezt az ember tudja, akkor másképp fogja előadni az adott ütemeket.

DB: Temérdek munkával tártuk fel ezeket a belső összefüggéseket, a mérnöki precizitással felépített zenei szerkezet pontos arányai, matematikai összefüggései, strukturális hálózatai jól kiszámíthatók. Ennek köszönhetően váltak láthatóvá a kisebb formák kapcsolatai, s láttuk át a teljes

Dukay Barnabás Forrás: kulturpart.hu

fűgát. Sokszor figyelhető meg, hogy amit Bach kicsiben felépít, azt az egész tételre is rávetíti. Nagyon organikusan komponál, a zenei szerkezeteinek a felépítése és arányai bizonyos szempontból hasonlítanak a fraktálokra. Instrumentális gregoriánnak is szoktam nevezni.

A magyar mellett angolul is megjelent a könyvük, és a kották ugyancsak kétnyelvűek. Így talán elindul a tanárok, a növendékek, a zeneelmélettel foglalkozó szakemberek és a komponisták körében is egy újfajta gondolkodás.

DB: Meg kell mutatnunk Bach zsenialitását. Éppen azért, mert komponistaként még a saját kortársai sem becsülték, orgonistaként és kántorként tartották csak nagyra. A gyászbeszédét Telemann tartotta, aki egyetlen szót sem ejtett a zeneszerzői munkásságáról... Talán elindítunk valamit, de mire ez a fajta látásmód valóban elterjed és hat a Bach-képre, a Bach-játékra, az évtizedekbe telik.

De tegyük hozzá azt is, hogyha valaki megtanulja ezeket a Bach-műveket az új kottákban rejlő iránymutatás szerint, utána már az összes művet más szemmel fogja nézni.

ÁM: Ez pontosan így van! Amióta Bach-elemzéssel foglalkozunk, minden más szerző műveit is analitikusan figyelem. Például Schumann-nál voltak olyan szimmetriára és aranymetszésre vonatkozó megfigyeléseim, amelyek korábban nem. Nem tanítják a zeneértelmezésnek ezeket a módszereit, holott minden komponistánál segít megtalálni a kulcsot, a játékszabályokat. Hegedűsként engem felszabadít, hogy úgy tanulom meg a művet, hogy értem az elméleti részt, hogy biztos alapokra építem az interpretációt. S jó volna, ha a fűgaelemzés-kották után mindarról, amit felfedeztünk, születne egy szöveges tanulmány is, hogy ne csak megszéllőztessük, hanem pontosan kifejtsük az összefüggések láncolatát, amit felfedeztünk. Dukay Barnabással még rengeteg tervünk van, szeretnénk, ha minél több muzikus megismerné az elemzéseinket, és kedvet kapna Bach világának rejtett csodáit kutatni!